

Н. І. Лютянська,

Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РЕАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗ-СХЕМ КУЛЬТУРИ У СИТУАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ)

Стаття присвячена розгляду особливостей реалізації образ-схем культури у ситуації міжкультурної комунікації. Дається визначення поняття «образ-схема культури» та зазначаються його різновиди. Виокремлюються основні характеристики цього явища. Наводяться приклади реалізації образ-схем культури з англomовного мас-медійного дискурсу.

Ключові слова: образ-схема культури, когнітивний аспект, міжкультурна комунікація, міжособистісна взаємодія, мас-медійний дискурс

Статья посвящена изучению особенностей реализации образ-схем культуры в ситуации межкультурной коммуникации. Дается определение понятия «образ-схема культуры» и указываются его разновидности. Выделяются основные характеристики данного явления. Приводятся примеры реализации образ-схем культуры в англоязычном масс-медийном дискурсе.

Ключевые слова: образ-схема культуры, когнитивный аспект, межкультурная коммуникация, межличностное взаимодействие, масс-медийный дискурс

The present paper deals with the notion «cultural schema» and specifics of its realization in the intercultural communication situation. The definition of the notion «cultural schema» is given and its main types are enumerated. Main peculiarities of the above mentioned phenomenon are studied. Examples of cultural schemas realization in the English media discourse are shown.

Key words: cultural schema, cognitive view, intercultural communication, interpersonal interaction, media discourse.

Глобалізаційні процеси у сучасному суспільстві пояснюють зростаючу роль міжкультурної комунікації. До сфери вивчення останньої належать взаємодія між індивідами та групами осіб, що є представниками різних культур. Теорія міжкультурної комунікації приділяє значну увагу вивченню впливу культури на поведінку, думки, почуття та мову індивідів, що належать до неї [4].

Дослідження, що виконані у сфері міжкультурної комунікації, базуються на основі вивчення шляхів пошуку взаєморозуміння між представниками різних культур як наслідок розбіжностей у мовах, традиціях і релігіях. При цьому, ситуація міжкультурної комунікації розглядається з точки зору низки аспектів, що відрізняються один від одного підходами до об'єкту вивчення. До таких можна віднести етнокультурний (E. Hall, G. Hofstede), комунікативний (Ф.С. Бацевич), когнітивний (H. Nishida, L.C. Garro) та дискурсивний (R. Scollon, S.W. Scollon) аспекти вивчення ситуацій міжкультурної комунікації.

Метою ж даної роботи є розгляд ситуацій міжкультурної комунікації у межах когнітивного аспекту. Згідно з останнім, такі ситуації розглядаються з точки зору теорії образ-схем культури [12]. Відповідно до даної теорії, особа використовує власний досвід, набутий у звичних ситуаціях, що характерні для її власної культури. При цьому, ці образ-схеми у взаємодії індивідів залежать від когнітивних структур, що зберігають досвід міжособистісної взаємодії у культурному середовищі цієї особи [11, с. 755].

Варто зазначити, що образ-схеми культури мають свої різновиди. Класифікація ж цих утворень залежить від типу інформації, що акумулюється завдяки певній образ-схемі. Так, виділяють контекстуальні образ-схеми, що містять основну інформацію про знайомі ситуації, та процедурні образ-схеми, що пов'язані з правилами поведінки у певній ситуації. Образ-схеми, що відображають знання, отримані щодо методів прийняття рішень у певних ситуаціях, називаються стратегічними. Крім того, залежно від типу інформації, що передається за допомогою образ-схем про нас самих або про наше оточення, виділяють рольові образ-схеми. Кожна із вищеперелічених образ-схем має свої підвиди. Сукупність даних образ-схем утворює певну ієрархію. На першому місці знаходяться основні образ-схеми. Так, контекстуальні образ-схеми містять інформацію про необхідні дії у певній ситуації та осіб, що їх виконують. Тому контекстуальні образ-схеми пов'язані з рольовими та процедурними образ-схемами, які використовуються у певній ситуації для досягнення поставлених цілей [14]. Як приклад можна навести контекстуальну образ-схему «візит до стоматолога», яка пов'язана з рольовою та процедурною образ-схемами. Перебуваючи у кабінеті лікаря, пацієнт (рольова образ-схема) займає місце у стоматологічному кріслі (процедурна образ-схема), відкриває рот для медичного огляду (процедурна образ-схема), і стоматолог (рольова образ-схема) оглядає ротову порожнину пацієнта, використовуючи спеціальне медичне приладдя (процедурна образ-схема). Пацієнт може здивуватися, якщо замість вищезазначених дій, лікар запропонує йому меню та страву на вибір. Таким чином, коли особа вилучає образ-схему зі своєї пам'яті, вона має низку взаємопов'язаних елементів, що включають потребу шукати кожен із фрагментів знань окремо.

Образ-схеми культури характеризуються тим, що їх використовують цілі групи, а не окремі індивіди [5].

Поняття «образ-схема культури» є відносно новим у лінгвістиці. Загалом же поняття «образ-схема» визначають як динамічна аналогова репрезентація просторових відношень та різноманітних переміщень у просторі [6, с. 240; 10, с. 113]. Крім того, образ-схеми є динамічними структурами перцептивної та моторної діяльності людини, що забезпечують зв'язність та впорядкованість досвіду [9, с. 101]. Таким чином, виділяють образ-схеми КОНТЕЙНЕР, ДЖЕРЕЛО-ШЛЯХ-МЕТА, ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ та ЗВ'ЯЗОК. Вищевказаний список образ-схем не є вичерпним, оскільки він був створений для наочної демонстрації їх основних властивостей. До них належать непропозиційний характер образ-схем, які не пов'язані тільки з однією формою сприйняття. До того ж, образ-схеми є частиною нашого досвіду на рівні образності та структури подій. Образ-схеми забезпечують зв'язність людського досвіду через різні типи пізнання (як на рівні окремого індивіда, так і на рівні цілої спільноти). Ще однією особливістю образ-схем є те, що вони є ґештальт-структурами, або ж окремими утвореннями у нашому досвіді та пізнанні [1, с. 207].

Згідно з іншими дослідниками, образ-схеми є тлумаченнями, що відображають поєднання минулого досвіду та теперішніх обставин [3, с. 142]. Наприклад, кожна людина сприймає себе як істоту, що має центр, або ж тулуб, та внутрішні органи. Крім того, ми маємо периферію, або ж кінцівки, волосся, тощо. При цьому, такі знання були отримані завдяки численним зусиллям дослідників (вчених-біологів та медичних працівників), що докладалися протягом тривалого часу. Результати цих зусиль були викладені у підручниках та довідниках. Таким чином, образ-схема ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ демонструє певний досвід, що застосовується під час певних обставин.

Варто зазначити, що специфіка образ-схем не зводиться до опису виключно сенсомоторного механізму їх породження. Образ-схеми є продуктами непропозиційного сприйняття дійсності та функціонують як структури, що впорядковують факти емпіричного характеру на рівні фізичного сприйняття та руху [6, с. 241]. Наприклад, образ-схема ШЛЯХ буде асоціюватися з певною дистанцією (дорогою від дому до роботи, школи, лікарні, тощо), яку ми долаємо щодня.

Одна й та ж образ-схема актуалізується у різних когнітивних доменах [2, с. 102]. Така властивість образ-схеми зближує її з конституентними концептуальними системами, або фундаментальними концептами. До них належать: ОБ'ЄКТ, ЧАС, ТИНА ОБ'ЄКТУ, РУХ, ДІЯ, МІСЦЕ, ЧАС і ОЗНАКА [9, с. 54]. Всі вищезазначені концепти можуть бути частиною реалізації образ-схеми, тобто вони співпадають з пропозиційними структурами. Наприклад, когнітивною основою дороги із пункту А (дім) до пункту В (робота) є образ-схема ШЛЯХ. Разом з тим, вербалізацією концепту РУХ буде вислів «щоденна дорога від дому до роботи».

Отже, образ-схеми є когнітивними утвореннями, що впорядковують дії особи у певній ситуації, впливаючи на результат цих дій. При цьому ця особа використовує під час цієї ситуації певний досвід, набутий раніше за схожих обставин. Образ-схеми ж культури є когнітивними структурами, в яких відображається досвід міжособистісної взаємодії у певному культурному середовищі.

Розглянемо приклади реалізації образ-схем культури в англomовному мас-медійному дискурсі. Даний уривок щодо заборони носіння паранджі в австралійському парламенті вербалізує стратегічну образ-схему «посилення заходів безпеки», різновидом якої є процедурна образ-схема, а саме «носити одяг»: *«Anyone wearing «facial coverings» who wants to enter the galleries of federal parliament will be made to sit in a separate shielded section, according to new rules announced on Thursday.*

The new regulations, sent out to MPs, senators and parliamentary staff, do not specifically mention burqas but it follows days of heated debate about allowing women to wear the Islamic garment into public areas of parliament house» (1). Згідно з джерелом, всі відвідувачі з закритими обличчями повинні сидіти в окремих приміщеннях (*Anyone wearing «facial coverings» ... will be made to sit in a separate shielded section*). Такі відвідувачі, як правило, є прихильниками ісламу. Вищевказана процедура покликана посилити безпеку працівників та відвідувачів місцевого парламенту (рольова образ-схема), але вона може посилити міжетнічні непорозуміння, оскільки такі дії дискримінують представників інших культур та релігій (*it follows days of heated debate*). Для останніх носіння подібного одягу є традиційним у власній культурі.

У нижченаведеному уривку з британського видання вказуються основні правила для осіб, що користуються послугами місцевих авіакомпаній у Саудівській Аравії: *«The carrier's policies are already in tune to the strict Islamic practices of Saudi Arabia: no alcoholic beverages or pork dishes are served on board, a prayer of verse from the Quran is read before take-off, and many international flights have a designated men's prayer area» (2).* Даний уривок реалізує контекстуальну образ-схему «подорож літаком». Крім того, остання пов'язана з рольовою та процедурною образ-схемами. Належні умови пасажиром під час подорожі забезпечує екіпаж літаку (рольова образ-схема), що зустрічає пасажирів, проводить їх до своїх місць, робить необхідні оголошення, пропонує їжу та напої, тощо (процедурна образ-схема). Варто зазначити, що в цьому уривку вказуються особливості мандрівки даною авіакомпанією, що залежать від культурно-релігійного виховання місцевого населення, а саме пасажиром пропонується особливе меню (*no alcoholic beverages or pork dishes*), спеціальні процедури (*a prayer of verse from the Quran is read*) та окремі зони (*a designated men's prayer area*). У наступному ж фрагменті подаються подробиці щодо персоналу, який обслуговує пасажирів даних авіаліній: *«In addition, Saudia does not employ Saudi women as cabin crew, opting to recruit women from other countries such as Pakistan, the Philippines, Albania and Bosnia instead» (2).* Працедавці не приймають на роботу місцевих жінок, надаючи перевагу бортпроводникам з інших країн. Вищевказані процедури можуть спричинити непорозуміння між представниками різних етносів, особливо якщо вони не є прихильниками цієї культури та релігії. Насамперед це стосується пасажирів даної авіакомпанії.

Отже, образ-схеми культури, реалізуючись у англomовному мас-медійному дискурсі, відображають досвід міжособистісної взаємодії у певній культурі. При цьому, вони мають свої різновиди. У роботі йдеться про стратегічну та контекстуальну образ-схеми, які поділяються у свою чергу на рольову та процедурні образ-схеми. Варто зазначити, що останні можуть мати свої відмінності для представників певної культури.

Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення реалізації образ-схем культури як у британських, так і в американських дискурсивних практиках. Порівняльний аналіз останніх дасть змогу краще зрозуміти особливості міжетнічної взаємодії у цих двох культурах.

Література:

1. Кибрик А.А. Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / А. А. Кибрик, И. М. Кобозева, И. А. Секерина. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 480 с.
2. Самигуллина А.С. Понятие «образ-схема» в современных исследованиях по когнитивной лингвистике/ А.С. Самигуллина// Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Филология. Искусствоведение. – 2008. – № 20 (121). – С. 101–106.
3. D'Andrade R.G. The Development of the Cognitive Anthropology/ R.G. D'Andrade. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 288 p.
4. Dodd C.H. Dynamics of Intercultural Communication/ Charles Harold Dodd. – Dubuque: Wm.C. Brown Publishers, 1991. – 363 p.
5. Garro L.C. Remembering What One Knows and the Construction of the Past: A Comparison of Cultural Consensus Theory and Cultural Schema Theory/ L.C. Garro// Ethos. – 2000. – Vol. 28, Issue 3 – P. 275–319.
6. Gibbs R.W. The Cognitive Psychological Reality of Image Schemas and their Transformations/ R.W. Gibbs, H.L. Colston// Cognitive Linguistics: Basic Readings. – 2006. – P. 239–268.
7. Hall E.T. Beyond Culture / E.T. Hall. – New York: Doubleday, 1976. – 316 p.
8. Hofstede G. National Cultural Dimensions [Electronic resource] // Geert Hofstede. – Mode of access: <http://geert-hofstede.com/national-culture.html>. – Last access: 2015. – Title from the screen.
9. Johnson M. The Body in the Mind: the Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason / M. Johnson. – Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
10. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1990. – 614 p.
11. Nishida H. A Cognitive Approach to Intercultural Communication Based on Schema Theory/ H. Nishida // International Journal of Intercultural Relations. – 1999. – Vol. 23, No. 5. – P. 753–777.
12. Nishida H. Cultural Schema Theory / H. Nishida // Theorizing about intercultural communication; ed. by Gudykunst W. B. – Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., 1999. – P. 401–418.
13. Scollon R. Intercultural Communication: a Discourse Approach / R. Scollon, S.W. Scollon. – Cambridge, MA: Basil Blackwell, 1995. – XIII, 271 p.

14. Turner R. M. Adaptive Reasoning for Real-World Problems: A Schema Based Approach / R. M. Turner. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1994. – XIV, 253 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

15. Burqa wearers banned from Australian parliament's open public galleries [Electronic resource] // The Guardian. – 2 October 2014. – Mode of access : <http://www.theguardian.com/australia-news/2014/oct/02/new-rules-ban-burqa-wearers-from-parliaments-open-public-galleries>. – Last access: 2014. – Title from the screen.

16. Saudi Arabia's national airline denies claims it plans to separate men and women on flights after complaints from male passengers [Electronic resource]// The Daily Mail. – 6 January 2015. – Mode of access : http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-2898536/Saudi-Arabia-s-national-airline-denies-claims-plans-separate-men-women-flights-complaints-male-passengers.html. – Last access: 2015. – Title from the screen.

УДК 811. 111

Л. П. Мармураш,

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу Тернопільського національного економічного університету, м. Чортків

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ THANK

Статтю присвячено дослідженню специфіки концептуалізації ДЯКУЮ. Визначаємо когнітивну синтаксичну модель, в якій семантика ДЯКУЮ, БОЖЕ, виступає ядром, а номінативні одиниці, які категоризуємо, мотивують людське самопізнання.

Ключові слова: когнітивна синтаксична модель, концепт ДЯКУЮ, предикат, семантика ДЯКУЮ, БОЖЕ, номінативні одиниці.

Статья посвящена исследованию специфики концептуализации СПАСИБО. Определяем когнитивную синтаксическую модель, в которой семантика СПАСИБО, Господи, выступает ядром, а номинативные единицы, которые категоризируем, мотивируют познание Себя.

Ключевые слова: когнитивная синтаксическая модель, концепт СПАСИБО, предикат, семантика СПАСИБО, Господи, номинативные единицы.

This article is devoted to the study of the peculiarities of conceptualization THANK.

The bases of our study are works by Boyko Yu. P. (conceptualization of «predicate and its arguments»), by Korolyova A. V. («conceptualization –... as understanding of human ideas about objects and phenomena of reality and their features and ordering based on the results of her internal reflective experience;... categorization as an association of units in categories according to their similarity or identity which were identified as the minimum units of human experience in their perfect semantic representation in the process of conceptualization»), by Kushnyerova A. A. (conceptualization and categorization processes that require interaction between individual and the world), by Selivanova O. (creation of new syntax model), by Marmurash L. P. (study of cognitive model of «HUMAN PERSON»).

Researching processes of conceptualization and categorization of THANK, we used psychological, religious discourses. This concept is complicated by its ontological essence of THANK YOU GOD. On the basis of analysis of understanding by people of THANK YOU GOD and their own reflective experience, we made the selection of lexical and grammatical representations. THANK YOU GOD is a semantic theme that means the glory of God (thank goodness, thank heaven); predicate, the core of our proposed model. Nominative units such as a) for the blessing of Your favor, e) for Your wisdom and Guidance; c) for sending Your Son and for changing our lives, d) for Creating Me, e) for another chance to become a better individual f) for my family; for my home; g) for my friends; h) for making me able to serve You; i) for hearing our prayers; j) for your environment; are included in the process of categorization explain and motivate selfcognition. The research model is network of human consciousness.

Key words: cognitive syntactic model, concept THANK, predicate, semantic theme THANK YOU GOD, nominative units.

Чудодійний процес думки і відчуття, який спричиняє внутрішню трансформацію і фізичне зцілення, називають вдячністю. «Thank You, God!» (Дякую, Боже!) – «це сходи свідомості ... до світла Правди, знаходження відповіді, допомоги і зцілення [11]. ««Дякую» – це найкраща молитва, яку кожен може сказати, ... виражає надзвичайну вдячність, смиренність, розуміння.» (Alice Walker). Лексичне значення «Thank You, God!» – це акт інтерпретації людини із світом. «Як ментальна сутність, що актуалізується лише в людській свідомості, дане значення... є суб'єктивним, антропоцентричним...» [2, с. 37] і недостатньо вивченим у процесах концептуалізації і категоризації, які визначають **актуальність** нашого дослідження.

Концептуалізацію тлумачать як живий процес породження нових смислів, а завданням когнітивної семантики є вивчення механізмів утворення нових концептів, їх місця в концептуальній системі, а також пояснення здатності людини постійно поповнювати цю систему [2, с. 7]. Тому, **мета** нашої статті полягає у тому, щоб вивчити особливості концептуалізації THANK «в аспекті породження і трансформації смислів ...» [2, с. 7]. Для досягнення мети ми поставили наступні **завдання**: визначити онтологічну сутність концепту THANK, створити когнітивну синтаксичну модель. Такий підхід дає змогу розкрити специфіку вербалізації концепту THANK у мовній картині світу, описати механізми відбору лексичних, граматичних засобів його репрезентації. **Матеріалом** дослідження слугують вислови мислителів, релігійний дискурс.

Методологічною основою даного дослідження слугують праці Бойко Ю. П. (концептуалізація «предиката із його аргументами»), Корольової А. В. (концептуалізація – ... як осмислення уявлень людини про об'єкти й явища дійсності та їхні ознаки, а також упорядкування на основі результатів її внутрішнього рефлексивного досвіду; категоризація ... як об'єднання одиниць у розряди за їх схожістю або тотожністю, які були виділені як мінімальні одиниці людського досвіду в їх ідеальній змістовій репрезентації у процесі концептуалізації) [8, с. 8] (процеси концептуалізації і категоризації, які вимагають установлення зв'язку між суб'єктом та світом), Селіванової О. (розробка нової моделі синтаксису), Мармураш Л. П. (дослідження когнітивної моделі «HUMAN PERSON»).

Лексикографічний огляд подяки через дієслово thank був проведений Коцюк Л. М. і Тишко О. В. Вчені розглядають класифікацію дієслова thank у різних типах словників, в яких традиційні словники відзначають обов'язкову присутність прямого додатка при ньому (thank sb. for sth); визначають, що дієслово thank може активізувати сему подяки, сему докору, може бути компонентом фразеологічних зворотів та ідіоматичних висловлювань, а також може входити до визначення інших лексичних одиниць [3].